

Blaise Pascal: część 2. Rozum, zmysły, serce

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Ilustracja interaktywna](#)
- [Film](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Blaise Pascal, *Myśli*, jw. fragm. 92.
- Blaise Pascal, *Myśli*, jw., fragm. 316.
- Blaise Pascal, *Myśli*, jw., fragm. 479.
- Blaise Pascal, *Myśli*, tłum. T. Żeleński (Boy), w nowym układzie według wydania J. Chevaliera.
- Blaise Pascal, *Myśli*, tłum. T. Żeleński (Boy), fragm. 437, w nowym układzie według wydania J. Chevaliera.

Blaise Pascal: część 2. Rozum, zmysły, serce

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Myśli Pascala to jedna z najczęściej wznawianych książek filozoficznych, arcydzieło francuskiej literatury – niedokończone arcydzieło. Może na tym polega właśnie siła *Myśli*. Niedokończone, czyli niepełne tak, jak niepełne jest ludzkie poznanie. Pascal jedynie zarysowuje rozwiązania – mnoży problemy. Mówi nam: „rozum zwodzi zmysły, a zmysły, zmaćone przez wzruszenia, zwodzą rozum.” Mówi: „matematyczna metoda Kartezjusza jest bezużyteczna w stosunku do zagadnień moralności i religii. Kiedy tracimy oparcie, co nam pozostaje?” Na to pytanie Pascal odpowiada: serce.

Twoje cele

- Poznasz poglądy i wątpliwości Pascala zawarte w jego słynnym dziele *Myśli*.
- Zrekonstruujesz Pascalowską krytykę racjonalizmu Kartezjusza.
- Przeanalizujesz relacje między rozumem, wiarą i sercem, opisywane przez Pascala.
- Zastanowisz się, czy Pascala można określić mianem preegzystencjalisty.

Przeczytaj

Dla zainteresowanych

Więcej na temat filozofii Pascala znajdziesz w materiałach:

- [Blaise Pascal: część 1. Problemy i wyzwania](#)
- [Blaise Pascal: część 3. Trzcina myśląca](#)
- [Blaise Pascal: część 4. Zakład Pascala](#)
- [Blaise Pascal: część 5. Recepcja i dyskusja](#)
- [Człowiek a nieskończoność – Myśli B. Pascala](#)

Specyfika *Myśli*

Autor formułuje [aforyzmy](#), problemy, paradoksy, niejednokrotnie zaledwie zarysowując rozwiązania albo nie podając ich w ogóle. W ten sposób z jednej strony czytelnik zostaje zmuszony do samodzielnego myślenia, z drugiej zaś już w samej formie pracy odzwierciedlona zostaje główna idea filozofii Pascala: intelektualna bezradność i zagubienie człowieka. Czytając *Myśli*, doświadczamy tego, co ich autor zawarł w aforyzmie:

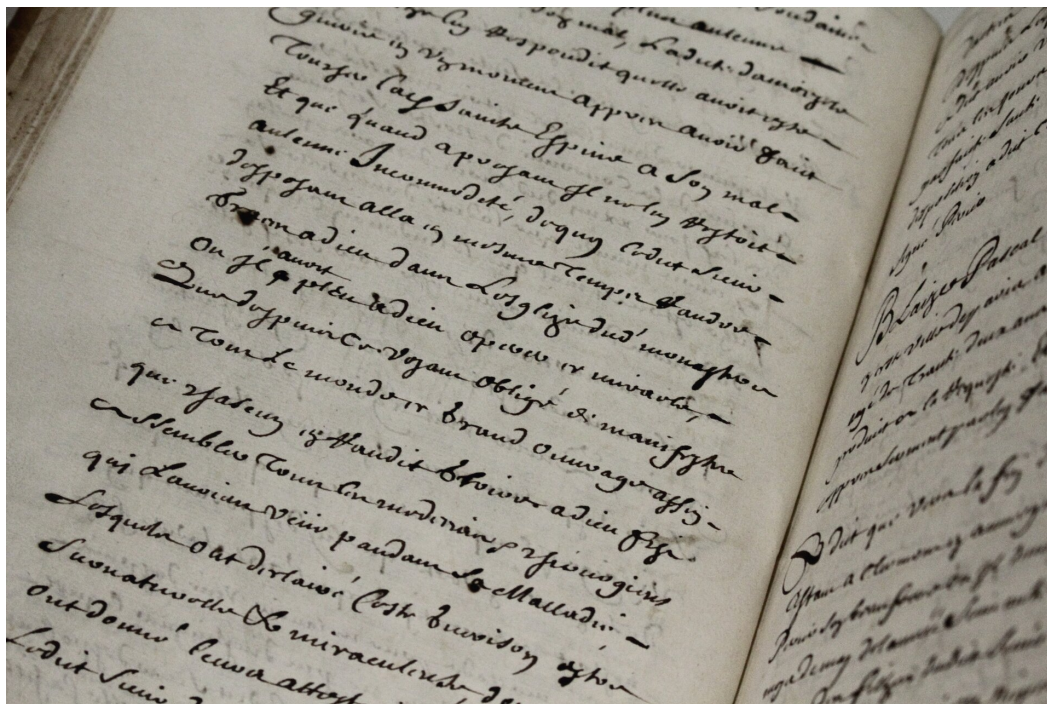
” Blaise Pascal

Myśli

Pożądamy prawdy, a znajdujemy w sobie jedynie niepewność.

Szukamy szczęścia, a znajdujemy jedynie nędzę i śmierć.

Źródło: Blaise Pascal, *Myśli*, tłum. T. Żeleński (Boy), fragm. 437, w nowym układzie według wydania J. Chevaliera.

Rękopis *Myśli* Pascala

Jednym z sekretów niezmiennego powodzenia najważniejszego dzieła Pascala (jednej z najczęściej wznawianych książek filozoficznych) jest jego forma. Trudno przewidzieć, jak wyglądałyby *Myśli*, gdyby udało się je Pascalowi ukończyć. Jednak ich „niedokończoność” okazała się właśnie atutem.

Źródło: ActuaLitté, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 2.0.

Pascal nie stworzył spójnego systemu filozoficznego. Omawiając jego filozofię, koncentrujemy się po prostu na głównych tematach jego refleksji.

Rozum, zmysły, [serce](#)

Szczególnie dużo miejsca poświęca Pascal kwestii poznania. Krytykuje Kartezjusza za przecenienie znaczenia metody matematycznej. Píše: „Kartezjusz beżyteczny i niepewny” (*Myśli*, jw., fragm. 195). Nie oznacza to, że Pascal w ogóle tę metodę odrzucał. Uważał jednak, że jej zastosowanie jest bardzo ograniczone. **Beżyteczność Kartezjusza** to dla Pascala beżyteczność metody matematycznej w zastosowaniu do

Doświadczenie jest zawodne wskutek ograniczonych możliwości naszych zmysłów z jednej strony i trudnych do ogarnięcia rozmiarów empirycznego świata z drugiej

zagadnień filozoficznych, moralnych i religijnych. Metoda ta jest skuteczna tylko na obszarze matematyki i logiki. Rozum ludzki, z grubsza rzecz biorąc, to bowiem dla Pascala coś w rodzaju komputera, czyli maszyny do przetwarzania danych. Te dane trzeba jednak do niego najpierw wprowadzić. Skąd one pochodzą? Na przykład z doświadczenia.

strony: „Ileż królestw nie wie o naszym istnieniu!” (jw., fragm. 207). W rezultacie wszelkie rozumowanie empiryczne opiera się w pewnym stopniu na przypuszczeniu i prawdopodobieństwie.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Pascal zwraca również uwagę na to, że **zmysły i rozum** znajdują się we **wzajemnym konflikcie**. Zmysły zwodzą rozum, rozum zwodzi zmysły. Polega to na tym, że z jednej strony zmysły, jak widać w słynnych argumentach sceptycznych (np. Kartezjusza), mogą nas mylić i oszukiwać, z drugiej zaś strony nasze racjonalne założenia wpływają na wynik doświadczenia – w naszym postrzeganiu bardzo łatwo ulegamy sugestii rozumu i dane zmysłowe dopasowujemy do sformułowanych już zasad:

” Blaise Pascal

Myśli

Nic nie wskazuje mu [tj. człowiekowi – red.] prawdy. Wszystko go myli; te dwie podstawy prawdy, rozum i zmysły, poza tym iż każdej z nich brak szczerości, oszukują się wzajem. Zmysły oszukują rozum przez fałszywe pozory; same padają znowuż ofiarą tegoż oszukaństwa: rozum mści się na nich. Wzruszenia duszy mącą zmysły i stwarzają w nich fałszywe wrażenia. Kłamią i oszukują się na wyprzódki.

Źródło: Blaise Pascal, *Myśli*, jw. fragm. 92.

Ciekawostka

Sugestia w nauce

Pascal jako jeden z pierwszych zwrócił uwagę na rolę sugestii i nieświadomości w procesach poznawczych człowieka. Obecnie jest to szeroko znane zagadnienie. David M. Rosenthal (amerykański profesor) poddał swoich studentów eksperymentowi. Poleciał im przebadać szczury pod kątem zależności między maścią a inteligencją. Subtelnie im przy tym zasugerował, iż dotychczasowe badania wykazały, że białe szczury są inteligentniejsze niż czarne. Była to nieprawda. Niemniej większość studentów w taki sposób interpretowała wyniki badań, że potwierdziły one tezę o wyższości inteligencji szczurów białych nad czarnymi. Eksperyment ten obrazuje tezę Pascala o wpływie naszych założeń na postrzeganie przez nas rzeczywistości.

Pascal wylicza także inne przeszkody w dochodzeniu do prawdy na drodze rozumu i doświadczenia. Należą do nich: miłość własna, namiętności i ułomność pamięci. Właśnie przez miłość własną, zdaniem Pascala, brak rozumowi i zmysłom szczerości – człowiek nieświadomie faworyzuje poglądy, które mu schlebiają. Poza tym ludzie szukają pewności ze względu na poczucie bezpieczeństwa, a nie ze względu na miłość prawdy. A to, co znajdują, jest zaciemniane przez szaleństwa namiętności:

” Blaise Pascal

Myśli

Wojna domowa w człowieku między rozumem a namiętnościami. Gdyby miał tylko rozum bez namiętności... Gdyby miał tylko namiętności bez rozumu... Ale mając jedno i drugie, nie może istnieć bez wojny, ile że nie może być w zgodzie z jednym, nie wydając zarazem wojny drugiemu: tak więc jest wciąż w rozdwojeniu i sprzeczności z sobą.

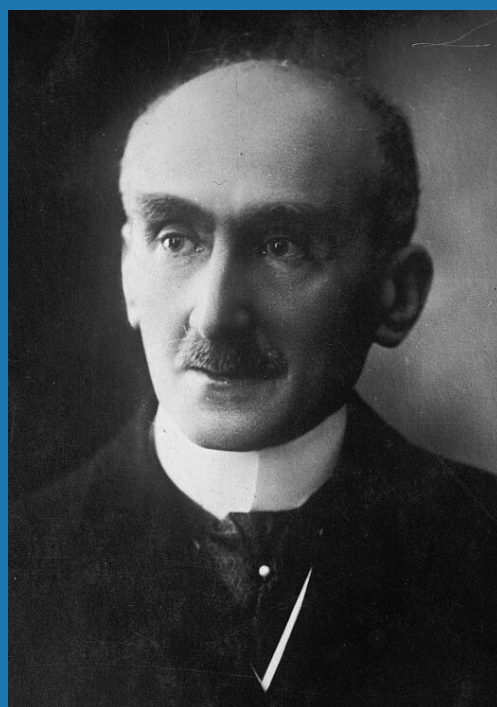
Źródło: Blaise Pascal, *Myśli*, jw., fragm. 316.

Taki jest oto obraz możliwości poznawczych człowieka. Co nam pozostaje? Jeżeli dane pochodzące ze zmysłów są niepewne i ograniczone, to skąd czerpać pewność, co może być źródłem oparcia? Odpowiedź Pascala zawiera się w jednym słowie: **serce**. Pascal zauważa, że oczywistość wyjściowych pojęć matematycznych i geometrycznych

takich jak przestrzeń, liczba czy równość jest pojmowana przez nas wprost, bez pośrednictwa rozumu i nie wymaga dowodzenia. Dzisiaj nazywamy takie poznanie intuicyjnym. Pascal używał natomiast terminów: serce, wola, instynkt, a nawet natura. Rozciągnął też zakres kompetencji serca na kwestie religijne i moralne. Tak jak oczywiste samo przez się jest dla nas pojęcie przestrzeni czy czasu, tak, zdaniem Pascala, oczywistymi są prawdy moralne i religijne.

Intuicjonizm

Intuicjonizm to stanowisko epistemologiczne głoszące, że intuicja odgrywa kluczową rolę w procesach poznawczych człowieka. Za głównego przedstawiciela intuicjonizmu uważa się francuskiego filozofa **Henriego Bergsona** (1859–1941). Jako jego poprzedników wymienia się Plotyna, św. Augustyna i Blaise'a Pascala. Polskim reprezentantem tego stanowiska był Henryk Elzenberg, który jednak ograniczał rolę intuicji do poznania istoty wartości.

Źródło: Henri Manuel, <http://commons.wikimedia.org>, domena publiczna.

” Blaise Pascal

Myśli

Poznajemy prawdę nie tylko rozumem, ale i sercem, w ten sposób znamy pierwsze zasady i na próżno rozumowanie, które nie ma w tym udziału, sili się je zwalczyć.

Źródło: Blaise Pascal, *Myśli*, jw., fragm. 479.

Poznanie człowieka powinno przebiegać w ten sposób, że serce wychwytuje podstawowe zasady, a rozum wyciąga z nich logiczne konsekwencje. Z tej właśnie perspektywy filozofia Pascala stanowi przeciwdziałanie nadużyciom rozumu. W jednej ze swoich przygód tytułowy bohater powieści Rudolfa Ericha Raspe'a – Baron Münchhausen – wyciąga sam siebie z bagna za włosy wbrew oczywistym prawom grawitacji. Czymś takim jest dla Pascala rozum Kartezjański – dojść na drodze rozumu do fundamentalnych prawd, w tym dowieść istnienia Boga, jest równie niemożliwe, jak wyciągnąć siebie samego z bagna za włosy.

Polecenie 1

Na czym polega różnica między wątpieniem w możliwości poznawcze u Kartezjusza i u Pascala?

Polecenie 2

Jakich argumentów używa Pascal, żeby podważyć Kartezjańską wiarę w rozum? Jak można odeprzeć jego zarzuty?

Polecenie 3

Jak potocznie rozumie się dzisiaj pojęcie intuicji, a jak rozumiał je Pascal? Na czym polega różnica pomiędzy tymi ujęciami?

Słownik

aforyzm

(gr. *aphorismós* – oddzielenie, określenie, definicja) zwięzłe sformułowanie ogólnej myśli moralnej, filozoficznej, psychologicznej, estetycznej, politycznej i innej, łączące odkrywczość spojrzenia z wyrazistością stylu

rozumowanie empiryczne

wnioskowanie polegająca na dokonywaniu obserwacji oraz eksperymentów i wyprowadzaniu na tej podstawie uogólnionych hipotez

serce

w poglądach Pascala przeciwstawienie rozumu, synonim uczucia i intuicji; tylko sercem człowiek może odczuć swój tragiczny los, zarazem własną wielkość i nicość

Ilustracja interaktywna

Polecenie 1

Na podstawie tekstu wyjaśnij, jaka jest – zdaniem Pascala – rola serca w poznaniu.

Jean Baptiste de Champaigne, *Blaise Pascal*, ok. 1690

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 2

Omów własnymi słowami, jak widzi Pascal zależność pomiędzy wiarą, sercem i rozumem.

Film

Pokaż ćwiczenia:

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem edukacyjnym. Stwórz mapę myśli, w której przedstawisz dokonania Blaise'a Pascala na gruncie filozofii i nauki.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D2oGJtG5m>

Film *Krytyka koncepcji Pascala jako egzystencjalistycznej*.

Wykłada prof. Jan Hartman. Rozmowę prowadzi Edward Pasewicz.

Film nawiązujący do treści materiału

Ćwiczenie 1

Które z podanych stwierdzeń są poprawne?

- Pascal w historii zasłynął głównie dzięki autorstwu *Myśli*.
- Pascal był prekursorem zindywidualizowanego pisania o doświadczeniu religijnym. W późniejszej myśli egzystencjalistycznej w podobny sposób pisał np. Soren Kierkegaard.
- Niezależnie od kontekstu Pascala możemy uznać za preegzystencjalistę.
- Pascal przez wzgląd na filozoficzną refleksję nad osobistymi doświadczeniami jest często przedstawiany jako prekursor egzystencjalizmu.
- Indywidualizm Pascala polega m.in. na eksponowaniu poczucia znikomości człowieka jako jednostki.

Ćwiczenie 2

Zastanów się, na jakiej podstawie można przedstawiać Pascala jako prekursora egzystencjalizmu.

Ćwiczenie 3

Zdaniem prof. Hartmana szerszym zjawiskiem od samego egzystencjalizmu jest zjawisko indywidualizmu. Opisz, na czym ono polegało w filozofii Pascala.

Polecenie 2

Napisz rozprawkę na temat: Czy można pogodzić serce z rozumem? Postać i dokonania Blaise'a Pascala.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Blaise Pascal: część 2. Rozum, zmysły, serce

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

4. Blaise Pascal. Uczeń:

- 1) objaśnia pascalskie rozróżnienie porządku rozumu i porządku serca;
- 2) wyjaśnia, na czym w ujęciu Blaise Pascala polega wielkość i nędza człowieka;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- przedstawia poglądy i wątpliwości Pascala zawarte w *Myślach*;
- rekonstruuje pascalską krytykę racjonalizmu Kartezjusza;
- dokonuje analizy relacji między rozumem, wiarą i sercem, opisywanej przez Pascala;
- analizuje związek Pascala z filozofią egzystencjalną.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;

- drama;
- ilustracja interaktywna;
- film.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Blaise Pascal: część 2. Rozum, zmysły, serce” z zaleceniem przeczytania jego treści przed lekcją. Wybrany uczeń przygotowuje kolaż lub mem będący ilustracją lub komentarzem do e-materiału. Uczeń powinien umieć uzasadnić swoją interpretację.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji oraz jej cele. Określa wiążące dla uczniów kryteria sukcesu.
2. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: Jak rozumiesz sformułowanie „rozum zwodzi zmysły, a zmysły, zmacone przez wzruszenia, zwodzą rozum”?

Faza realizacyjna:

1. **Drama.** Nauczyciel prosi uczniów, aby utworzyli czteroosobowe zespoły, które będą pracować metodą dramy w wyznaczonym czasie.
Zadaniem każdej grupy będzie przygotowanie krótkiego reportażu lub fragmentu programu informacyjnego na temat: „Kartezjusz beużyteczny i niepewny” – rozmowa z B. Pascalem. Uczniowie wcielą się w różne role np. dziennikarza-komentatora w studiu telewizyjnym (może być ich dwoje), dziennikarza przeprowadzającego wywiad (może być ich dwoje), osoby, z którą będzie przeprowadzany wywiad (może być ich dwoje). Uczniowie muszą zaplanować i przygotować swoje wypowiedzi

i zaaranżować przestrzeń sceniczną. Podczas przygotowania grupy będą mogli korzystać z internetu.

Każda grupa odgrywa swoją scenkę na forum klasy, a po zakończonych prezentacjach uczniowie dzielą się wrażeniami i dyskutują. Nauczyciel też podsumowuje wykonaną przez poszczególne grupy pracę.

2. Praca z multimedium. Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Ilustracja interaktywna”, a następnie odczytuje polecenia:

– *Na podstawie tekstu opisz, jaka jest zdaniem Pascala rola serca w poznaniu.*

– *Jak widzi Pascal zależność pomiędzy wiarą, sercem i rozumem?*

Uczniowie pracują w parach, analizując treść zadania, dyskutując i zapisując wnioski. Wybrane grupy omawiają swoje rozwiązania i spostrzeżenia na forum klasy.

3. **Praca z drugim multimedium.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Film”.

Każdy uczeń pracuje indywidualnie, samodzielnie przygotowując odpowiedzi do polecenia nr 1 i ćwiczeń nr 1–2. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie wybrani lub chętni uczniowie odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”, omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im tym samym informacji zwrotnej.

2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Napisz rozprawkę na temat: Czy można pogodzić serce z rozumem? Postać i dokonania Blaise'a Pascala.

Materiały pomocnicze:

- Migasiński J., *Filozofia nowożytna*, Warszawa 2011.
- *Słownik-przewodnik filozoficzny. Osoby, problemy, terminy*, oprac. zbiorowe, Lublin 2012.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie zapoznają się z multimedium w sekcji „Ilustracja interaktywna” i przygotowują do niego pytania. Następnie zadają je sobie nawzajem, sprawdzając stopień przyswojenia jego treści.